

217-92

ІВАН ФРАНКО

КАЗКА ПРО ДОБРОБИТ
ПАТРІОТИЧНІ ПОРИВИ

41736/

19.

КООПЕРАТИВНЕ «РУХ» ВИДАВНИЦТВО
ХАРКІВ — 1926

Харківська Школа
Друкарського Діла
імені А. Багинського

Укрголовліт 1822-к. 17-V-26 р.
Зам. 1729. Прім. 3000.

Львівська Філія
Бібліотеки АН УРСР

~~217/с~~

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ 31 830

І
Д-560
1926

КАЗКА ПРО ДОБРОБИТ

Був то собі колись Добробит. Не знаю, чи хто з вас особисто запам'ятив його, пож мушу описати вам оце його так, як мені описував небіжчик моєї баби тітчаній стрик.

Старий Добробит, то була особина наскрізь неморальна. Головна його засада була: як єсть, то шелесть! А що зроду був він Добробит, то все було в нього чим шелестіти. Любив він поїсти—ховай боже!—і животину носив перед собою таку, що свої коліна видав тільки в сні, в благословенних споминах своєї молодости. А що пива, меду і всякого напипку також за пліт не виливав, це навіть не уйшло уваги старого преподобного Нестора літописця, котрий і приписав йому ному: «Руси же єсть веселіє пипи».

Що був лінивий, це розуміється само собою; куди, бач, з таким животом та з п'яною головою до праці нагинався! Та й по що йому мучитися, коли він собі Добробит, і йому мабуть той із очерету

грошей доносив! Але зате до бійки, до лайки і до любощів кров у нього була спрах гаряча, а про його гордість уже й говорити не буду. Одним словом, як єсть сім гріхів головних, так усі вони немов-би прописані були на його червонім, одутім лиці, в його невеличких товщом заплавлених оченятах.

Ходить було ота помана по наших краях, напириндяться і через губу не плюне, а тільки знай сопе, і де тільки повернеться, всюди жита, пшениці, прави в хлопа, всюди ліси темні та безмежні, ріки та стави повні риби—одним словом—добробит. А він ходить собі та все співає на ціле горло:

Де єсть руська вітчина?
Де пшениці, ячмена,
І де жита єсть досить,
Куди голод не гостить.
Ой, на-на! Ой, на-на!
Ой, там руська вітчина!

Давно говорили йому панотчики:

— Ей, небоже! Покайся, поправся, бо то не добром пахне!

Але він і вухом у той бік не веде!

— Що мені!—каже.—Я прецінь Добробит! Скоріше мене зо світу зведуть, ніж-би я мав свою натуру змінити!

— А ти думаєш, що не зведуть?

— Ну, нехай пробують! — кричить Добробит. — Хто посміє?! Адже це не добром пахне, це кримінал!

— А от побачиш! Найдуться такі, що посміють, і нічого за те їм не буде.

— Е,—каже Добробит,—вовка боятися то й у ліс не йти! Певна річ, що всі ми помремо й до чорпа в зуби підемо, але хто-би собі тим голову сушив! Що було, бачили, що буде, того не знають люди, і ви, панопче, не знаєте. А ось ліпше нумо випиймо по добрій повній та й затягнім, щоб аж гори лунали:

Я ніколи не згину,
Бо веселю родину!
Ой, ну-ну! Ой, ну-ну!
Бо веселю родину!

Отак гуляв собі мій Добробит і гадки не мав. Аж бух! Одного дня ні сіло, ні впало, прийшов «ферделюнок» ¹⁾ від пана Гопмана: завтра на восьму годину рано такий та такий Добробит має спавитися в канцелярії!

Перший раз від роду у нашого Добробита забігали мурашки по-за плечима. Чого тільки може хотіти від мене пан Гопман? Адже-ж податки я всі заплатив, у праві ні з ким не стою ²⁾, «шпрофу» ³⁾ ніякого на мені нема, а так, знайомитися з паном Гопманом не маю охоти, бог з ним! Та, що діяти, коли наказ, то треба йти.

На другий день раненько казав Добробит запрягти коні та й поїхав спавитися до пана Гопмана.

— Слава Ісусу Христу! — сказав він чемно, входячи до канцелярії.

¹⁾ «Ферделюнок» — ферлядунок, судова повістка.

²⁾ Стояти в праві — судитися з кимсь.

³⁾ «Шпроф» — штраф, кара.

— А, чін топри, чін топри! ¹⁾—сказав пан Гопман.—А, шо ви за єдна кльопа ²⁾, чого вам трепа? ³⁾

— Та я, прошу пана, Добробит. Пан мене чогось кликали. Осб і ферделюнок.

— Ага, ага, то ви Топропит! Топре, топре, пане Топропит, сітайте! Маємо тут те-що на вас поховорити.

— На мене?

— Ну, на вас, за вас, про вас, все отно. Скажіть мені, пане Топропит, я чула, що у вас є шпихлір хромацький?

— Та є.

— А мноха там на той шпихлір спіша? ⁴⁾

— Та є жита тисяча кірців ⁵⁾, пшениці щось зо п'ятьсот, а вівса, бачу, буде до п'ятнадцятьсот.

— Хо, хо, хо! То топре! То туше топре! Нам акурат стільки трепа.

— Вам, пане Гопман?

— Ні, не мені самому! Пан старший від війська пише, що йому трепа. Так ви, пане Топропит, посволите, шо ми сопі то спіша саперемо?

— Ба... ба... а то яким правом?—пробовкнув зачудований Добробит.

— Ну, ну, ну! Не тумайте, шо ми сатармо! Ні, ми не такі люти ⁶⁾. Ми вам тамо таку оплікацію, росумієте?

— Яку оплікацію?

¹⁾ День добрий.

²⁾ Єдна кльопа—один хлоп.

³⁾ Трепа—треба.

⁴⁾ Мноха—много; спіша—збіжжя.

⁵⁾ Кірець—міра сипучих тіл, приблизно 4 пуди.

⁶⁾ Люти—люди.

— То такий папір, що його мошете сховати.

— А можна його їсти, як хліба не стане?

— Ах, клюпа¹⁾ ви кльопа, пане Топропит! Ха! ха! ха! Їсти! Вам лиш апи їсти! А знаєте ви, Топропит, що то є фатерланд?²⁾

— Ні, пане, не знаю.

— Ой, ой, ой!—закричав пан Гопман, ухопив себе за голову і почав скакати по канцелярії. Добробит думав, що пана раптом зуб заболів, а то пан Гопман дивувався, що Добробит не знає про «фатерланд».

— Ну, слухайте, пане Топропит,—сказав пан Гопман, вийойкавшись прохи,—не пугайте смішна! «Фатерланд», то є війсьво, старші, і я! Тля того «фатерланд» кошна кльопа повинна віптити все, що має, і то ще са мало пуге.

— Ба, пане Гопман, а як я сам з голоду згину?

— Клюпа кльопа! Апи «фатерланд» споров пув, а кльопа все пуге! Не схинеш! А ті оплікації, про котрі я топі касав, вони пугуть топі носити проценти.

— Я, пане, процентів не хочу.

— Не хочеш? То й ще й ліпше. Я то сарас сапишу то пропоколь. А по спіша я сарас пішлю, щопи сапрали.

— Ні, пане, я не пристаю на те. Ану-ж у мене не зародить, то що я поді буду робити?

¹⁾ Клюпа—глупа, дурна.

²⁾ Фатерланд—батьківщина.

— Е, не сародитб! Тільки працой топре, то все топі сародитб. А я чула, пане Топропит, шо ти туше лінива, ропити не хочеш! Слухай, непоше¹⁾, апи я пільше са таке не чула!

— А вам, пане, яке до того діло?—огризнувся Добробит, котрому нарешті забагато стало тої науки.—Адже-ж я до вас не йду хліба просити, а ось ви до мене прийшли!

— Що? Як? Ти так то мене смієш па-лакапи?—крикнув пан Гопман.—Ей, ам-стінер²⁾! Bank hegaus!³⁾ Вліпіть йому!

Ще наш Добробит і не оглянувся, а вже лавка в сінях стояла готова і ціла юрба гайдуків ухопила його і вліпила йому так, як йому ще зроду ніхто не вліпив. Потім повели його наново перед пана Гопмана.

— Пане,—почав було Добробит,—яким це правом ви...

Але пан Гопман перебив його:

— Мовчи, кльопа, і не каши нікому! Ось моє право!

І він луснув рукою по великій, у свинячу шкіру оправленій книзі.

— Вмієш читати?

— Ні, пане, не вмію.

— Ну, то мовчи! Ось тут моє право, параграф емеремеремрем! А тепер скаши мені, пане Топропит, є в тебе гроші?

— Та щось трохи є.

— Що то значить: трохи? Ти каши просто, скільки є?

¹⁾ Непоше—небоже.

²⁾ Амстінер—служачий.

³⁾ Винесіть лавку.

— Та буде там з десять тисяч.

— У, тесят тисяч! І на що топі, клюпа кльопа, стільки хрошей? Шо ти з ними ропиш?

— Положив у скриню та й лежать. Їсти не просять, а так, про чорну годину, пане, най ся не пригаджає¹⁾.

— А шо, чи я не касала!—радісно крикнув пан Гопман.—Де клюпа кльопа снає, шо схрішми ропити! А фатерланд потрепує хроші, пахато хроші! Не пійся, пане Топропит, воно топі не пропаде, а містанеш оплікацію.

— Щезайте ви, пане, зі своїми оплікаціями!—скрикнув Добробит, сам себе не пам'яючи зі злости.

— Шо? Як? Ти мені смієш?—запінився пан Гопман.—Амспінер, вліпть йому!

Куди, куди смирніший став наш Добробит після того, як йому другий раз вліпили. Побачив, неборака, що з паном Гопманом таки не жарти.

— Переш оплікації, клюпа кльопа?—крикнув йому Гопман.

— Та беру, прошу пана.

— Ну, так пуло срасу ховорити! А слухай ти, кльопа! Я чула, шо в тепе коні є топрі.

— Та є, прошу пана.

— Пахато?

— Десять пар.

— Тесять пар! Чи ти спуріла? На шо топі стільки?

— Та так, пане, свого ховання. Продати лучиться, то продам, а ні, то нехай ховаються.

¹⁾ Най ся не пригаджає—хай не пригодиться.

— Слухай, пане Топропит, фатерланд попрепує коней на війну. Топі дві пари тосить, а на решту тамо топі квіт.

— Що мені з того квіта?

— Сховай! Колись, як у касі пугуть сапахато хроші, то тістанеш саплату. А коні я скашу сапрапи.

Добробит у потилицю почухався і нічого не сказав.

— Слухай, пане Топропит,—говорив далі пан Гопман,—пахато ти маєш крунту?

— Та багато, не багато, а так, стільки, що для мене вистарчить.

— Клюпа кльопа, я не того питаю, але скільки морків¹⁾?

— Як посаджу морков, то й морков родитьсья,—сказав Добробит.

— Ой, ой, ой!—закричав знов пан Гопман, мов на зуб.—Шо то са клюпа кльопа! Вона навіть не снає, шо то морк! А як-ше ти поле міряла?

— Ми, пане, на прупи²⁾.

— А мнохо прута маєш?

— Та буде щось зо сто.

— Ну, нікс правс³⁾ не пуге. Я кашу переміряти. Того топі са много. Тосить топі пвапцять. А решту вітпишемо плямохо прапа фон Дравсен.

Добробит тільки очі випріщив.

— А слухай-но ти! А мнохо ти платиш попатка?

— Ой, пане, много, по десяти дупків⁴⁾ з прута поля.

1) Морків—моргів (міра менша, як півдесятини).

2) Прут поля—довга та вузька нива.

3) Нікс правс—нічого з того.

4) Два дупки—менше 5 копійок.

— Ха! ха! ха! І то насиваєтьсѣя мнохо?
Ха, ха, ха! Вітнині с морка пунеш пла-
тила по п'ятѣ сріплом, росумієш?

— Ні, не розумію.

— Ну, то як сопі хочеш. Се ти швитко
сросумієш. А те ти пасеш хутопа¹⁾?

— Та в лісі.

— А чия то ліс?

— Та божий.

— Що? Як? Поший?

— Ну, так. Пан каже, що то його, а
хлопи кажуть, що їх. А я одне кажу: ані
пан його не садив, ані хлоп, значитѣ бо-
жий. А вживати вживаємо.

— В лісі хутопа пасти невілбно! Ліс
пансвкий! Осѣ папент!—крикнув пан Гоп-
ман.

— А куди-ж я з худобою подіюся, коли
й поля уриваєте?

— Тівайся, купи хочеш! Хоч поріш, хоч
у стайні терши, а в лісі пасти невілбно,—
крикнув Гопман.

— Ні, пане!—крикнув і собі-ж Добро-
бит, чуючи, що внутрі у нього немов щось
обриваєтьсѣя. — Зо мною вже робіть що
хочете, але за худобою я обстану і не
попущу. То не може бути! То загибіл!

— Мовчи, кляпа кляпа і йти то,
тома!—тупнув ногою Гопман.

— Ні, пане, не буду мовчати і не всту-
плюся звідци. Той папент мусить бути
скасований!

— Що? Як? Ти смієш? Амстінер, влі-
піть йому!

— Ліпіть, скільки хочете,—кричав До-

¹⁾ Хутопа—худобу.

бробит, — хоч на смерть убийте, але я свого не попускаю.

— Вліпів і сапрів!—сказав пан Гопман і пішов додому обідати.—Pfu, wie man sich mit diesen dummen Bauern herum plagen muss!¹⁾ —зипхнув він, вийшовши з урядового будинка.

Добробит дістав, що дістав, у те місце, відкіля ноги ростуть, а в додатку просидівся в арешті з півроку, доки пан Гопман не пригадав собі його і не казав випустити.

Насунувши кучму на очі і не озираючись, пішов додому.

Дома він застав такі порядки, що й своїх чотирьох стін не пізнав.

Що сталося з ним дальше, про те історія мовчить. Чи він умер, чи переродився, цього годі зміркувати. На всякий спосіб, той Добробит, який сьогодні живе між нами і який усім нам так добре відомий, зовсім не подібний до тамтого старого.

Наш Добробит тихий, смирний, працюючий, ощадний, моральний до останньої нитки, одним словом—чисте пропівенство старому.

А головне, наш Добробит дійствує з уповаження і за потвердженням згори. Кілька разів бачилось уже навіть, що ось-ось буде по нім, але завжди в саму пору виходило розпорядження: Добробит має бути! І справді, богу дякувати, маємо його й до нині. Давньої грішної вдачі не лишилося в нім ані сліду.

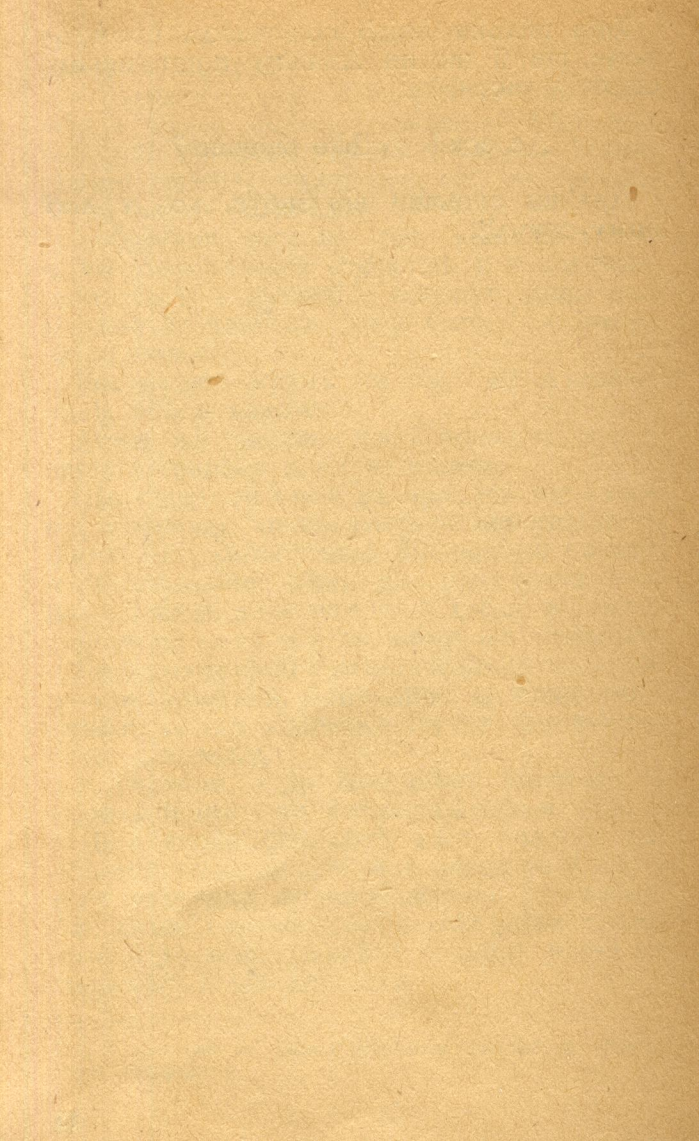
¹⁾ Тьфу, як із тими дурними дядьками треба натурбуватися.

Хіба тільки крізь сон часом промур-моче, та й то на жалібну ноту, першу стрічку пісеньки:

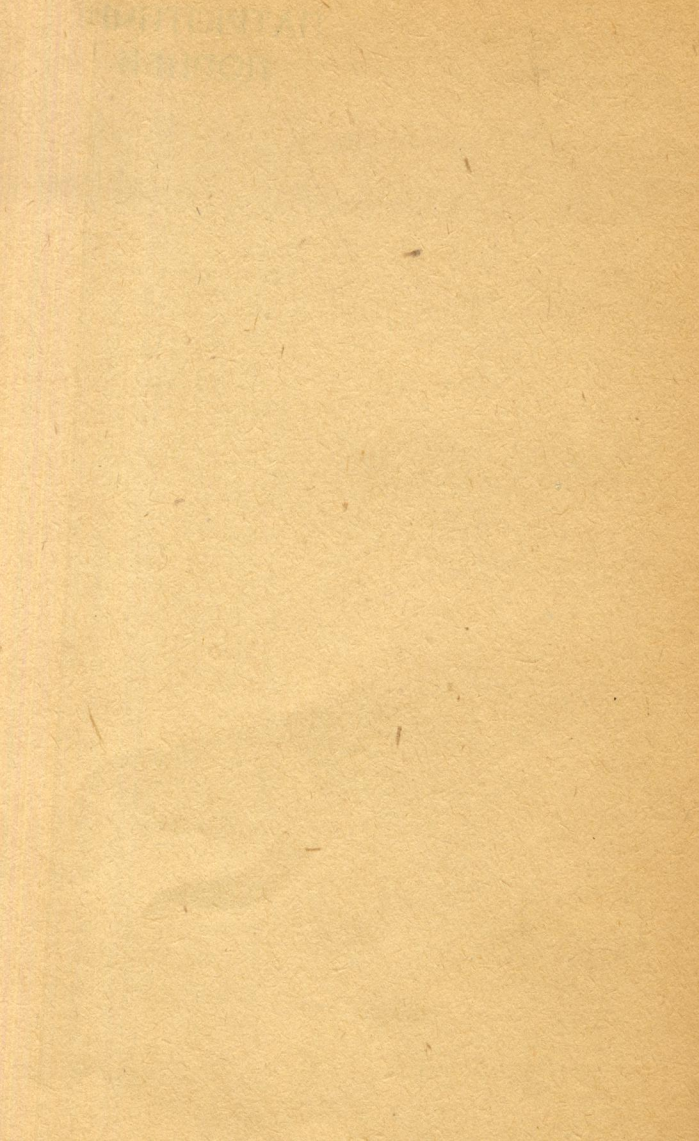
Де єсть руська вітчина?

Дальші стрічки він забув, хоч у лоб йому стрілб.

1890

ПАТРІОТИЧНІ
ПОРИВИ

ПАТРІОТИЧНІ ПОРИВИ

Було близько півночі. Широкими смугами лилося світло з вікон Д-свкої резиденції¹⁾, мелодійними переливами роздавалися з середини звуку фортеп'яна. Лагідне світло, відбиваючися від білого морозом розіскреного снігу, мигає далеко з високого сугорба, мов зірниця на сході. Далеко по-над селом лунають звуки музики та співів, перериваючи мерпіву, безконечну тишу сілсвкої зимової ночі.

— Ов, довго щось балуються панопчиківі гості!—говорить півсонний селянин, близький сусід панопця, виглядаючи з сіней на обійстя. — Га, як їм не балуватися, коли є при чім і з-за чого, не те, що ось у мене! Гей, боже, боже!—зітхнув важко, засунув двері дерев'яним засувом і вернув до тісної, бідної світлиці.

Каганець ледви блимав на печі, а на постелі лежала-догорала молода ще жінка. Її лице, недавно ще свіже та цвітуче,

¹⁾ Резиденція—попівсвкий будинок.

протягла і зіссала тяжка недуга, очі блищали, але гарячковим огнем, а буйне, золотисте волосся спадало без ладу на груди і на брудну пішву подушки. Груді з прудом високо піднімалися, в горлі пересохло і хрипіло, а все тіло час від часу дрижало судорожно з болю та холоду.

— Максиме! — відізвалася хора спиха.

Максим став коло неї німий із заломаними руками.

— Що то за музика?

— Гості у попа, — відповів понуро Максим.

— А! — зітхнула вона важко, немов пригадуючи собі, що з нею та де вона...

— Подай води, Максиме! В грудях щось пече, ох, як дуже пече!..

Максим мовчки пішов за водою, а вона, спогнувши, силувалася лягти вигідніше на твердій постелі, що давила до кості наболіле тіло, силувалася та надармо.

А тимчасом на попівщині гучно, весело, живо йде забава. Старші панотчики засіли в невеличкій свіплиці до тарока¹⁾, а побіч них, на малім столику бутельки вина, два збани пива, паца зі шклянками та кілька пачок тютюну та цигар. Крім карп'яної, обов'язкової, йде між ними ще й друга бесіда — про що? Ну, звісна річ, про високу політику, про війну та мудру тактику Росії, про епимологію та фонетику, про Українців та соціалізм. Усе мішається, пересипається жартами, критикується спокійно, без жару, без гарячки, як слідує старшим особам.

¹⁾ Гра в карти.

Питання, котрі для інших становлять підстави життя, кровні завдання, а то й принуку до кривавої жертви,— туп вони тільки спосіб для приємнішого прогнання часу, для диспут, перемішаних з товстими допепами та цинічними замітками. Усе, як слідує старшим особам!..

У сусідній світлиці, просторій та ясно освіченій, зібралася молодіж. Співи, музика, танці, сріблистий сміх, тихі шепти та сміло виголошувані компліменти, несуться відтам пестрою рікою, наповнюють весь дім празничним, веселим гамором, надають йому подобу вулія, до котрого щойно впущено молодого роя. Але, помимо того, на вид так веселого й щасливого образу, туп ведеться війна—безконечна, завзята, різновидна, хто знає, чи не тяжча, як тамта на Балканах. Правда, кров туп не ллеться, спогнання ані крику не чути, ран не завдають, ну але й без тої поганої декорації війна можлива. О, так, туп війна тяжча, бо туп одні других спараються не зранити, не забити, а конечно живцем узяти в неволю. До тої ціли мусять туп служити і очі, і уста, і руки, і груди сніжно-білі, і шалія, і фризура, і вуса, і рухи, і всі, всі дари природи і штуки! До тої ціли кожне туп вибирає інші способи, інші атаки та маневри, виступає до бою то відкрито, то тайно, уживає до нього то цього, то того оружжя після вільного вибору, бо прецінь усі туп—вільні люди! І помічники туп-же! Цей чує за плечима сильну підпору віпцевих звязків і протекцій, тамта віпцевих книжочок щадничих,

инша — власної краси, ще инша — ліпшого від інших образования! Усе тут на показ, усе прикрашене, оздоблене, підлажене до бою, у всякого одна ціль: узяти противника, або противницю в неволю. Словом, усе, як слідує у вільних людей!..

Нараз музика втихла, танці, шепти, сміхи та співи перестали, із сусідніх світлих повходили старші панопчики і старші пані. Пань було небагато, та й то більша їх часть сиділа серед молодіжи, маскуючи або підкріпляючи атаки та «маневри» своїх «малих», і всі спали широким кругом на середині світлиці. Нараз серед того круга появилася висока, горда стать опця Ілії, господаря дому. Його довге, чорне волосся було сміливо закинене назад; довга, нова реверенда лежала на нім, як вилига, а чорні, бистрі очі й орлячий ніс показували чоловіка, що любить розказувати і не терпить супротивлення. О. Ілія був удовець, бездітний, і славився на всю околицю першим папріотом, підпорою Руси. Ім'я його часто появлялося в «Словѣ»¹⁾ під списом жертв, копрі збирав і надсилав, чи то на «вторую городскую церковь», чи на бурсу при «Народномъ Домѣ», чи на «одновленіє церкви св. Юра», чи загалом на инші «благородныи» цілі. Всякий, їдучи до нього в гостину, — а гостей спрощував о. Ілія частенько і гостив добре, бо було з чого, — знав, що конечно прийдесться щось «пожертвувати»

¹⁾ «Слово» — москвофілська газета. Підчас перших соціалістичних арештів та процесів 1877 р. ця газета займалася доносами, вказувала поліції, кого, де і за що треба арештувати.

і відкладав осібно гульдена, як на податок. Як кожний щиро-рутенський патріот відказував («уїдав» — говорили привіально сусіди) о. Ілія на Ляхів, хоч, розуміється, не мав з ними ближчих зносин, а польського «народу» зовсім не знав; радувався, що мудрі правителі європейські розбили Польщу, що Росія так розумно і систематично відбирає їм їхні давні фантазії, і нарікав, що Австрія, не знаючи за що, дала їм так багато волі. Загалом придержувався о. Ілія політичних і літературних ідей «Слова», і де міг, старався о прибільшення передплатників тої газети.

Всі гості цікаві, з якою ціллю виїде нині о. Ілія, і кожний сягнув до кишені, щоби добути наперед відложеного гульдена. О. Ілія заждав хвилю, поки всі не впихли, озирнувся, кашельнув і зачав різким, здоровим голосом:

— Сусіди мої чесні, гості дорогі! Бог свідок, як милий мені нинішній вечір, як пішуся тим, що можу бачити в своїм домі стільки щирих і гарних дітей святої Руси! Але-ж підчас упіхи і охоти не треба ніколи забувати тої нашої спільної, святої матери, котра особливо тепер тяжко спогне і знемагає під напором неприязних елементів!..

— Браво, браво! — закричали грубими голосами де-які старші панотчики, котрим усе найліпше подобається така фраза, що найменше має значіння, а найбільше гучних слів.

— Ви знаєте, — говорив знов о. Ілія по хвилевій перерві, — як тяжкі часи прийшли

тепер на нашу народність, як наші відвічні вороги Ляхи і тепер працюють на загубу руськості, і як удалося їм усілякими хитрощами підійти часть нашої молодіжи, що, забувши свої святі обов'язки, чепилася якихось пагубних, заграничних ідей і враз із ворогами працює над загладою руського імени!

— Е, молодики, недоварені студенти! — закричали де-які з панопчиків.

— Кожному по конві¹⁾ холодної води на голову! — гукнув один.

— Ого, перебула наша Русь не такі біди, і поту перебуде! — додав поважно найстарший, який тою фразою збував усе, чого не розумів і над чим не міг подумати.

— Так, — підхопив о. Ілія, — то золоте слово і свята правда! Але вам, вірним дітям нашої вітчизни, треба спаратися, що мож і як мож допомагати матері, допомагати тим, що воюють за її добро і славу, що борються її явних і скрипих ворогів усякими способами!

— Так, так! — загули гості, хоч ніхто ще не міг угадати, куди націлівся о. Ілія з таким вступом.

— Таким рицарем без страху та догани, таким борцем добрим за нашу Русь являється газета «Слово» та його світлий редактор. Отже, я вношу, щоби при нинішній нагоді зробити складку для підпоможення того єдиного рицаря. Буде це мала лепта, але на добре діло вжива. Я перший жертвую на ту ціль 10 зл.,

¹⁾ Конва — відро.

а хто хоче і своїм датком причинитися, хай впише своє ім'я на цей лист паперу, а зараз завтра вишлемо складку і підписи до Львова.

— Браво, браво! — загули панопчики і поперли о. Ілію до стола, де лежав уже лист паперу побіч бляшаної, в цвіпи мальованої, таці. На папері на самім версі було написано великими буквами: «В полъзу редакції «Слова» жертвви, собраньии опщом Ілією в Д... О. Ілія—10 зл.». Під о. Ілією підписувалися інші, а на тацу почали сипатися гульдени та дрібняки. Всі ті гроші носили на собі сліди поту, немитих, важких, грубих рук, а не один такий папір, бачилось, досить у долоні здавити, щоби покапала з нього гаряча людська кров, щоби роздалися з нього спогнання та зіпхання тисячів нещасних, замучених, що з тими гульденами та дрібняками по частці життя і серця свого уткнули в жменю панопчикові. А завтра ті криваві, попом і слъозами напоєні гульдени та дрібняки підуть на руки «благородних» редакторів та «издателів-патріотів», котрі своєю чергою порозкидають їх любенько по шинках, каварнях і інших, неменше, як самі вони, «благородних» місцях!..

По сплаченню контрибуції у всіх гостей мов гора з плечей зсунулася. Панопчики вернули до тарока, молодіж до танцю, старші дами до розмови про торішній сніг,—одним словом, усе знов пішло звичайним ладом, а з хвилевого патріотичного пожару навіть іскорки, навіть попелу не лишилося...

Була дев'ята година з-рана, коли скінчилася забава, а гості, дрімаючи та пропираючи сонні очі, роз'їхалися. О. Ілія не лягав усю ніч ні на волосок, але його папріотизм не дозволяв йому й тепер заснути, поки не напише листа до пана редактора «Слова» і не відішле йому зібраних учора грошей. Він засукав рукави, протер очі, що непослушно раз-у-раз злипалися, розмахнув руками, щоби надати їм більше сили і, взявши за перо, почав писати лист. Але липли очі й рука відмовляла йому щораз голосніше послуху. Замість «Благородный» написав «Брагородный», а замість «Редакторъ» — «Ледакторъ», а побачивши нараз обі помилки, розлютився і роздер папір. В тій хвилі роздалося за дверми в сінях шуркання чобіт о підлогу — знак, що хтось із села прийшов до єгомостя.

— Хто там? — крикнув гнівно о. Ілія, маркіпний, що «мара якась темлює тими хлопами тепер, коли в нього часу немає!»

Двері звільна отворилися, і несміло всунулася до світлиці бліда, вимарніла стать Максима.

— Слава Сусу Христу! — сказав він з низьким поклоном.

— А чого там? Чого тобі так рано? — запитав панотець.

— А, прошу єгомостя, жінка вмерла.

— Так? Ну, і що-ж?

— Та я прийшов, що єгомость схотять, щоби грішне тіло поховати?...

— А, небоже — відповів о. Ілія, встаючи, — та-бо вона несповідано вмерла! Що то за порядок?

— Та... якось так, прошу єгомостя, відвелось. Я сам... І тут піди, і пам, і цього доглянь, і того допантруй, і коло слабії денб і ніч...

— Е, гореми-тереми, не було коли! А до коршми і на торг і всюди, то було коли, лиш до сповіді ні! А тепер, небоже, тринадцять паперків не мине тебе!

Максим пошкробався по голові і зачав просипися. відмовляти, що-ді небіжка й так, слабуючи, винищила його до нитки, що нераз і на сіль не стає, що прийдесться й так зазичитися на похорони.

— А мені що до того?— відрубав о. Ілія.— Про мене зич, відки хочеш, моє мусить бути!

Не знаю, чи в життю селянина, і так повнім нужди, пониження та деморалізуючих впливів, бувають хвилі тяжчі, більше понижаючі та деморалізуючі, як коли приходиться йому, з болем і жалем на душі в найбільшій нещастю, яким буває страпа дорогої людини, торгуватися як за худобину, з чоловіком просвіченим, котрий свою діяльність цинить, як йому забагнеться. Нема певної тарифи, яка усталювала-би плату за церковні треби (приймаючи вже навіть те, що церковні треби мають бути плачені!), а як і є, то селянинові незвісна. На людські чуття, що в серці селянина так само глибокі, як і в серцях просвічених людей, при таких торгах ваги не покладається. У тих людей, що сами проповідують відречення від розкошів світу, нема і краплини спиду витягати руку по послідній, кривавий гріш народу, витягати так різко,

гордо, зухвало! І ще потім моралісти та панотчики говорять та кричать про зіпсуття, здеморалізування та недостачу людської гідності в народі! Перестаньте, «благородні панове», вперед сами вбивати та здавлювати в тім народі кожний зарід, кожен іскру людської самостійності, характеру й думки, перестаньте деморалізувати його власними прикладами, власним життям та науками, пізнайте раз і в нім брата, рівного собі, пізнайте його життя й потреби, подайте йому щирю, не брудну та користолюбну руку, а побачите поді, що народ наш не такий звір, яким його показуєте, і що коли хто завинив при його зіпсуванню, то певно найбільше ви сами!

Довгий час прывав торг. О. Ілія лютився і кричав, що хлоп, то худоба, котра перед усім потребує доброго бука, що кожне його слово—брехня і неправда, і що хіба на вогні признається до правди. Вкінці таки спало на його. Максимові духу не стало сперечатися з панотцем, і, зіпхаючи, пристав на жадання о. Ілії. По відході Максима панотець тільки сплюнув і проворкотів:

— Тьфу, до чорта з хамами! Хвилі спокою чоловік не має!

І облегшивши серце таким словом, засів о. Ілія знов до писання. Бесіда з Максимом і холодний поранок пропверезили його. Прилагодив другий лист, і по хвилі намислу швидко забігало перо по папері, а лице о. Ілії роз'яснилося, про-світліло від припливу патріотичного чуття, котре в тій хвилі виливав на папір.

Крізь хмари продерлося сонце і скісним, світляним сповпом лягло поперек світлиці, але до сидячого не доходило світло. У сусіднім покою чупи було сплук і шелест служниці, що запрятувала по вчорашній гостині, а крізь опворені двері бачив там о. Ілія тільки стоячий насупоти фортеп'ян з розкиданими на нім нотами.

А в хаті Максима в тім часі сумно, понуро, мов у гробі. Небіжку вже обмили і нарядили на лаві. Кілька старих баб тихо-тихо крутяться по хаті, прибираючи та поряdkуючи, а Максим з заломаними руками, німий, блідий і згорблений, стоїть у ніг тої, що мала бути його поваришкою і помічницею в недоліжиття, а тепер спала тільки зайвим, важким тягарем. Ніхто не промовляє до нього, не потішає, не розраджує. Сам він стоїть у своїм горі,—хто знає, може думає про те, відки туп узяти грошей на похорони? Звісно, прозаїчна душа!

Але гарячий, голосний патріотизм зі своїми великими абстрактами не бачить, і не хоче бачити, тої дрібної щоденної прози!...

1878 р.

ЗМІСТ

КАЗКА ПРО ДОБРОБИТ	3
ПАТРІОТИЧНІ ПОРИВИ	17

КООПЕРАТИВНЕ ВИДАВНИЦТВО Р У Х

ПРАВЛІННЯ й ГУРТОВА КОМОРА

Харків, вулиця 1-го Травня 10.

Тел. № 29-84

Гоми

І. ФРАНКО. ТВОРИ.

- I. **Оповідання.** 1. Вугляр. Лесишина челядь. Два приятелі. Муляр. Сам собі винен. Добрий заробок. Домашній промисл. Історія моєї січкарни. Довбанюк. Слимак. Ліси і пасовиська. Цигани. Додатки: 1. Відривок з листа Франка до Драгоманова. 2. Передмова до збірки: «Добрий заробок». Уваги.—Ціна 75 коп.
- II. **Оповідання.** 2. Маніпулянтка. Між добрими людьми. Чи одурила. Яндруси. Поки рушить поїзд. Без праці. Додатки: 1. Де-що про себе самого. Уваги.—Ціна 1 крб. 10 коп.
- III. **Оповідання.** 3. Малий Мирон. Оловець Schön schreiben. Микитичів дуб. Грицева шкільна наука. Мавка. Поєдинок. Мій злочин. У кузні. У столярні. Отець гуморист. Гірчичне зерно, Борис Граб. Під оборогом. Уваги.—Ціна 1 крб.
- IV. **Оповідання.** 4. Моя стріча з Олексою. На дні. Хлопська комісія. Панталаха. До світла. В тюремному шпиталі. Івась Новітній. Додатки: 1. Передмова до Панталахи. Уваги.—Ціна. 1 крб. 10 коп.
- V. **Бориславські оповідання.** 5. На роботі. Ріпник. Навернений грішник. Яць зелепуга. За-для празника. Полуйка. Вівчар. Уваги.—Ціна. 1 крб. 25 коп.
- VI. **З бурхливих літ.** 6. Герой по-неволі. Гриць і панич. Різуни. Додатки. Уваги.
- VII. **Сатири.** 7. **Рутенці.** I. Молода Русь. II. Звичайний чоловік. III. Знеохочений. IV. Патріотичні пориви. **Сім назон:** I. Рубач. II. Казка про Добробит. III. Звірячий бюджет. IV. Історія кожуха. V. Свинська конституція. VI. Гострий-прегострий староста. VII. Історія одної конфіскації. **Назми й сатири:** I. Місія. II. Чума. III. Куди діваються старі роки. VI. Як пан собі біди шукав. V. Як Русин товкся по тім світі. VI. Наша публіка.

П'ЄСИ ІВ. ФРАНКА

З «ТЕАТРАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ» РУХ:

12. Майстер Чирняк. Комедія в 1 дії	15 коп.
13. Будка ч. 27. Драма в 1 дії	15 »
14. Украдене щастя. Драма в 5 діях	20 »
18. Учитель. Комедія в 3 діях	25 »

ЛІТЕРАТУРА ПРО ІВ. ФРАНКА

ДО ДЕСЯТИРІЧЧЯ СМЕРТИ—28/V—26 р.

Ів. Ткаченко. Іван Франко. Науково-популярний нарис	30 коп.

ПОРТРЕТИ І. ФРАНКА

форматом 11×18 сант., в фарбах, ц. 15 коп.

Ціна 10 коп.

31.830

Ф $\frac{I}{\text{Д-560}}$

ГУРТОВА КОМОРА

Харків, вул. 1-го Травня, 10.

Тел. № 29-84

31.830

$\Phi \frac{I}{A-560}$

